

שתאריך פטירתו הוא יום " בסיון תתס"ג שחל באמת ביום שלישי, כפי שכתב הרשב"ץ בתשובה.

הרי"ף נפטר וגם נקבר בעיר לוסינה. מקום קברו אינו ידוע היום כי כל המצבות של בית הקברות היהודי של לוסינה נגנבו לצורך חומר בניה לבתים המקומיים.²¹ על פטירתו קוננו המשוררים הגדולים רבי משה אבן עזרא ורבי יוסף אבן סהל קינות המפליגות בשבחו של גדול הדור שנסתלק מן העולם.

נוסח המצבה וקינתו של רבי משה אבן עזרא²² החרוטה על מצבת הרי"ף:

נגנז ארון הקדש הרב הגדול ראש גולת אריאל רבינו יצחק אלפאסי ז"ל ביום שבת אחד עשר יום לירח אייר²³ בעיר אלומינא שנת ד"א תתס"ג ליציר', ונחקקו אלה החרוזים על קברו:

כתבו בעט ברזל עלי שמיר / שבר אשר היה לזכרון²⁴
 יבלו ימות עולם ויתחדש / אבלו לכל-יבוא לדור אחרון
 אמרו: בקבר זה מאור חכמה / נקבר והעולם בעורון
 יום נצלה נזמה וחליטה / תורה והורידה עדי גרון²⁵
 באו בני תבל ובמרירות / עליו תלילו ושיברון
 כי חוק ספוד ובכות עלי מקום / בו נגנזו לחות והארון²⁶.

תתס"ג חל יום ראשון של פסח ביום חמישי, וממילא חל יום " באייר ביום שני (ולא ביום שלישי) ויום י"א באייר חל ביום שלישי ולא ביום שבת.

21. עיין להלן פרק העוסק בשרידי העתיקות של העיר לוסינה עמ' 550.

22. הקינה נדפסה על ידי רבי חיים בראדי בדיואן של רבי משה אבן עזרא, ספר ראשון, ברל "א תרצ"ה, עמ' ריב-ריג. ועיין פירושו והערותיו בספר שני. 'הרי"ף ומשנתו' עמ' 12.

23. עיין לעיל על תאריך פטירתו המדויק.

24. פירוש: כתבו לזיכרון בעט ברזל על שמיר את השבר אשר בא ונהיה. על פי הפסוק ירמיה' פרק יז פסוק א. שמיר היא אבן חזקה שלא יוכל הברזל לפוסלה.

25. יום קבורתו הוא היום בו הורידה התורה את נזמה וחליה, ואת עדיה מצווארה. כלומר במותו אבד לתורה עדיה (היינו הרי"ף), והתורה פשטה את עדיה לסימן אבילות.

26. כי מצוה לספוד ולבכות על המקום אשר בו נגנזו הארון והלוחות, היינו על קברו של הרי"ף.

נספח ג

הביקור בלוסינה, מקום מגוריו של הרי"ף

עם עבודתי בחיבור זה, נודע לי על ידי ידידי, רבה של העיר ג'יברלטר בקצה האי האיברי, הרב רון חסיד שליט"א, שקיים בעיר לוסינה מוזיאון המוקדש בחלקו לקהילה היהודית מהמאה השמינית של האלף החמישי (במאה ה-11), וגם בית קברות יהודי. כהשלמה למחקרי על רבינו הרי"ף, חשבתי שכדאי שאכתת רגלי כדי לראות מקרוב את השאריות של קהילה זו, ולשהות במקום בו קבור הרי"ף ועוד כמה מגדולי ישראל של אותה תקופה.

ובכן ביום רביעי ערב ר"ח אדר ה"א תשע"א (2011), הגעתי ללוסינה הנמצאת במרחק של שעה נסיעה צפונית לעיר מלגה שבדרום ספרד, בין הערים גרנדה וסביליה.

מן השמיים גלגלו שללא תיאום מראש זכיתי לקבל הדרכה צמודה ואישית של כמה שעות מהארכיאולוג הראשי של כל האזור, מר דניאל בוטיה, שלטענתו בא ממשפחה של אנוסי ספרד. כאמור, שני המקומות העיקריים הקשורים ליהדות לוסינה הם - המוזיאון הארכיאולוגי ובית הקברות היהודי.

המוזיאון הארכיאולוגי

התחלתי את ביקורי במשרדו של מר בוטיה, שבנדיבותו מסר לי את כל החומר הארכיאולוגי (הדיגיטלי) על בית הקברות היהודי של לוסינה מהמאה השמינית של האלף החמישי (מהמאה ה-11). לאחר מכן בקרנו במוזיאון הנמצא בתוך ארמון אשר נבנה כמבצר על ידי הקהילה היהודית, ושופץ או נבנה מחדש על ידי הנוצרים בזמן הרקונקיסטה. מתוך עשרת האולמות שבמוזיאון, אולם מספר 6 מוקדש לגילויים ארכאולוגים של הקהילה היהודית. האולם נמצא בתוך המגדל של המבצר וצורתו אוקטוגונית (בעל שמונה צלעות). באמצע האולם מוצג דגם תלת מימדי של העיר לוסינה מהמאה השישית של האלף החמישי (מהמאה ה-9). שאז כמעט כל תושביה היו יהודים מהמאה השישית עד המאה התשיעית של האלף החמישי (מהמאה ה-9 עד אמצע המאה ה-12)³.

3. כך כותב רב נטרונאי גאון (סורא 853) בתשובה: "מקום ישראל ויש בה ישראל הרבה --

המצודה שנבנתה על ידי הקהילה היהודית, ובתוכה המוזיאון
הארכאולוגי, ושופצה על ידי הנוצרים לאחר הרקונקיסטה

אבן המציינת את הכניסה למוזיאון הארכאולוגי והאתנולוגי של לוסינה

ፕላንና ምርጫ ስልጣን ለሕዝብ ማረጋገጥና ማረጋገጥ

2007, תשס"ז. הוצגה ב"השקפה" על ידי משרד החינוך, תל אביב.

הַלֹּאֲכֵן לֵאמֹר:

1. ԵՄԵՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈԴԵՔՍՏԻ ՄԱՍԻՆ ԵՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈԴԵՔՍՏԻ ՄԱՍԻՆ
 ԵՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈԴԵՔՍՏԻ ՄԱՍԻՆ ԵՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈԴԵՔՍՏԻ ՄԱՍԻՆ

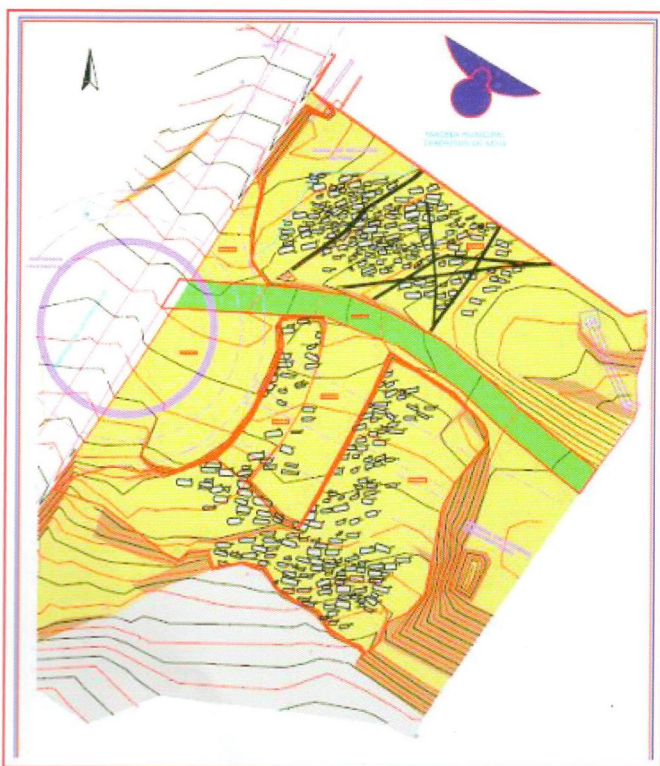
יְהוָה יִשְׁמַר אֶת צֵדִיק וּלְכָל חַסְדּוֹ יִגְדֹּל.

[illegible][illegible]

הביקור בלוסינה, מקום מגוריו של הרי"ף

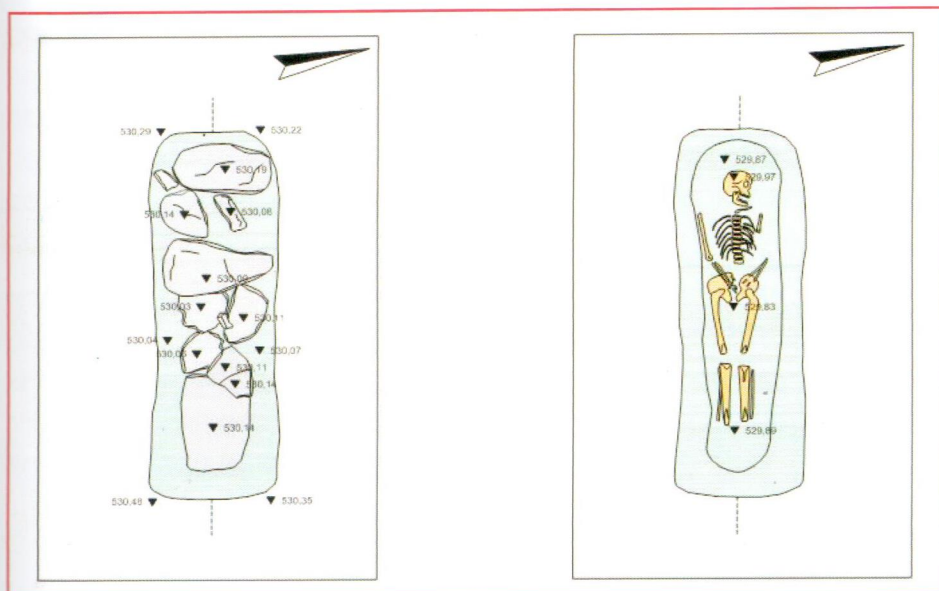
בית הקברות היה ממוקם מחוץ לחומות העיר במרחק מסויים מהשכונה היהודית. היה גישה ישירה לבית הקברות מהשכונה היהודית כדי שההללויות לא יעברו דרך מרכז העיר. בשנת ה"א רנ"ב (1492), מלך ספרד הרשה לגנוב ולהשתמש במצבות של בית הקברות. אין זה נדיר למצוא שאריות של אבנים עם חריטות בכתב עברי, בבניינים הסמוכים לבית הקברות. יודעים על קיום של כ-20 בתי קברות בספרד מימי הביניים.

מתוך כ-350 קברים נמצאו כ-170 גופות. היות והאדמה בה נמצאו השלדים היא מסיד, העצמות התפוררו במגע יד, כך שבליט ברירה פינו את העצמות למקום אחר וכך רוקנו כל הקברים. נכתב דו"ח מפורט על כל הממצאים, כולל תמונות של הקברים לפני ואחרי פתיחתם. צירפנו תמונות של אחד הקברים לפני ואחרי פתיחתו, עם המידות שלו. כאמור, כל המידע נמסר לנו על ידי מר דניאל בוטיה.

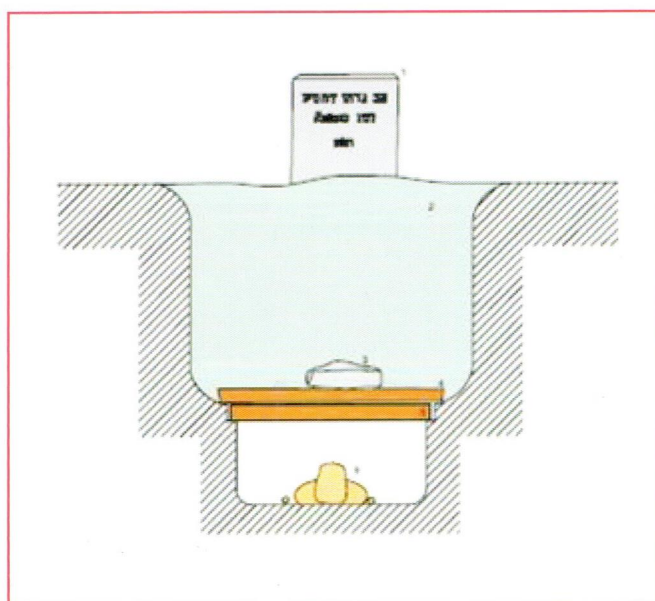

אחד הקריטריונים לזיהוי בית קברות יהודי הוא שהקברים מכוונים לכוון ארץ ישראל. כך הדבר נראה בציור זה המתאר שהקברות מכוונים מזרח מערב דהיינו לכוון ארץ ישראל, הנמצאת במזרחה של דרום ספרד

הביקור בלוסינה, מקום מגוריו של הרי"ף

תרשים מידות הקבר מספר 250. בצד שמאל לפני פתיחתו ובצד ימין לאחר פתיחתו. הקבורה היא בצורה שהראש בכון מערב והרגליים בכון מזרח, שזה כוון ארץ ישראל

זהו חתך מהצד - של אחד הקברים. גם כאן נראה שזו קבורה יהודית ולא נוצרית או מוסלמית

הביקור בלוסינה, מקום מגוריו של הרי"ף

בית הקברות היהודי, וברקע העיר לוסינה

קבר כפי שהוא נראה עכשיו

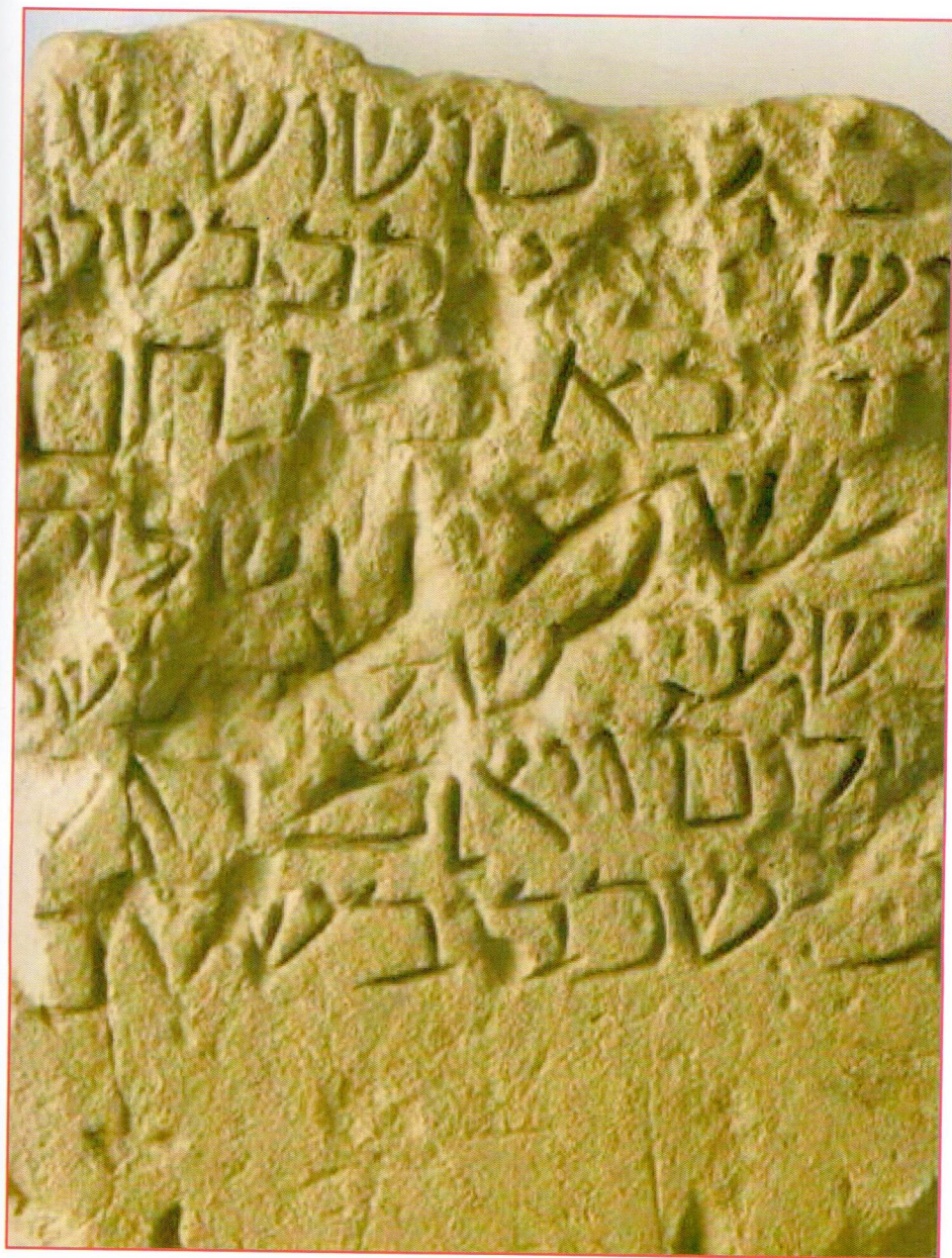
קבר מספר 250 עם אבני
הכיסוי לפני פתיחתו

קבר מספר 250 לאחר פתיחתו

אבן זו נמצאה בשנת תשכ"ח (1958) באחד הקירות של בית בלוסינה. כנראה שהיא שמשה כמצבה בבית הקברות היהודי שם היה קבור רבי אמיקוש. המומחים מעריכים שהאבן היא מהמאה ה-9 או ה-10. מה שניתן לקרוא על האבן הוא: רבי אמיקוש ישוב שלום ושכב בשלום עד יבוא מנחם משמיע שלום מבשר שלום יאמר: זה הבית שלך שלום.

בשנת תשס"ז (2007) נמצאה מצבה אחת בלבד בבית הקברות היהודי. המומחים מעריכים שאבן זו היא מתחילת המאה ה-11. על המצבה ניתן לקרוא: "רבי לקטושוש תנוח בשלום עד יבוא מנחם לבשר שלום [...] שלום יאמר לו תנוח בשלום".